

הרב משה סתיו שליט"א

מאמר לפרשת חקת

על ידי שליח

הפרשנים דנו באריכות בפרטי חטא מי המריבה ומשמעותו. ננסה היום להתבונן ולקרוב את הדברים קצת לליבנו.

הפרשייה של חטא מי המריבה בפרשת חוקת דומה מאוד לפרשת המים במסה ומריבה, שארעה מיד לאחר צאת בני ישראל ממצרים (שמות יז). מעבר לנקודות דמיון בפרשה עצמה, נדמה ששני המאורעות הובילו לתוצאות קשות. לאחר חטא מי המריבה נתבשרו משה ואהרן שלא ייכנסו לארץ, ומיד לאחר תלונת בני ישראל במסה ומריבה, באים עמלק ונלחמים בכס, וכבר ביארו חז"ל שהדברים קשורים אחד לשני (רש"י שם: "תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים "היש ה' בקרבנו אם אין", חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני").

המדרש בשמות רבה, מקשר בין הכנסת האורחים של אברהם אבינו לבין נתינת המים:

מה שעשה אברהם אבינו למלאכי השרת בעצמו עשה הקב"ה לבניו במדבר, הוא אמר (שם בראשית יח) יוקח נא מעט מים ע"י שליח והקב"ה נתן מים ע"י שליח, מנין שנא' (שמות יז) הנני עומד לפניך עם על הצור (שמות רבה וילנא) פרשה כה).

ועניין זה מופיע גם במדרש בראשית רבה (פרק יח):

יוקח נא מעט מים. [על ידי שליח אף] הקב"ה נתן להם מים על ידי שליח, שנאמר והכית בצור וגו' (שמות יז) לחם שנתן על ידי עצמו, אף הקב"ה נתן ע"י עצמו, שנאמר בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם וגו' (שם טז ח):

נראה שהמדרש מבקר את אברהם על כל שלא הגיש את המים בעצמו לאורחים, ודבר זה גרם לחיסרון בנתינת המים לבני ישראל במדבר. המים לא ניתנו ישירות ע"י הקב"ה, אלא ע"י משה ומטהו.

כפי שהזכרנו, הפורעניות שנגררו לאחר פרשיות המים, היו קשות, ונראה שיש קשר מסוים בין הצורך בשליח לבין הפורענות.

אך צריך באמת להבין, מהו ההבדל הגדול בין נתינת מים ישירות ע"י הקב"ה לבין נתינה ע"י שליח. הלא הדבר ידוע שכמה שבן אדם יכה בסלע, לא יועיל הדבר כלום ללא רצונו של הקב"ה, וגם באופן זה כולם יודעים שהמים מתנת אלוקים.

השוואה בין "פרשיות המים"

ננסה כעת לעמוד על ההבדל בין הפרשיות. בפרשתנו נאמר (במדבר פרק כ, פסוקים ב- יא):

וְלֹא הָיָה מִיָּד לְעֵדָה וְיִקְהֲלוּ עַל מִשְׁחָה וְעַל אֲהֲרֹן: וַיִּרְבּוּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וְיֹאמְרוּ לְאֹמֶד וְלוֹ גִּעְוֵנוּ בְּגֹעַ אַחֲיֵינוּ לְפָנֵי ה': ... וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע לעינינו ונתנו מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעייתם: ... ויקהלו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע ויאמרו להם שמעו נא המורים המן הסלע הנה נוציא לכם מים: וירם משה את ידו ויך את הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם: ויאמרו ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם: הנה מי מריבה אשר רבו בני ישראל אל את ה' ויקדש בם:

ובספר שמות (פרק יז, פסוקים א- ט):

ויסעו כל עדת בני ישראל למסעייהם על פי ה' ויחזו ברכיפים ואין מים לשתות העם: וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה ויאמרו להם משה ומה תריבון עמדי מה תנסון את ה'... ויצעק משה אל ה' לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט ויסקלני: ויאמר ה' אל משה עבר לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומטה אשר הכית בו את היאר קח בידך והלקת: הנני עמד לפניך שם על הצור ורחב חותך ויהפית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ויעש פן משה לעיני זקני ישראל: ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נפתם את ה' לאמר ה'יש ה' בקרבנו אם אין:

נציין כמה הבדלים:

בפרשתנו הקב"ה מצווה את מזה לקחת מזקני ישראל, ובפרשת בשלח לא, בפרשתנו עניין המטה הוא מרכזי בדברי הקב"ה, תחילה הוא מצווה לקחת את המטה, ואילו בפרשת בשלח המטה הוא הדבר האחרון ברשימה של דברים שיקח משה. בפרשתנו הקב"ה אינו מצווה לקחת זקנים ואילו בפרשת בשלח הוא מצווה בכך.

יש עוד כמה הבדלים קטנים (בין בתלונת בני ישראל ובין בדו- שיח של הקב"ה ומשה), אך ההבדל המשמעותי הוא שבפרשתנו אין ציווי מפורש על הכאת הסלע (וזה מעלה שאלה, מדוע הקב"ה מדגיש את לקיחת המטה? לשם מה?), וכמוכן, שבפרשתנו משה ואהרן נענשים על מעשיהם.

חסרון באמונה

תוכחתו של הקב"ה למשה ואהרן "יען לא האמנתי בי להקדישני" צריכה ביאור. יש פירושים רבים לחטא של משה ואהרן, אך אף אחד אינו מצביע על חסרון באמונה של משה ואהרן. בין אם נאמר שמשה חטא כעס, ובין אם נאמר שחטא בכך שהכה ולא דיבר, אין זה מעיד על חסרון באמונה של משה.

חז"ל פתחו לנו פתח להבנת הדברים, בפרשיית השליו. שם משה אומר לקב"ה (במדבר פרק יא, כא-כב):

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלֵי הָעָם אֲשֶׁר אֲנִי בְּקִרְבּוֹ וְאַתָּה אֹמְרָת בְּשׂוֹר אֶתְּנוּ לָהֶם וְאָכְלוּ חֵדֶשׁ יָמִים: הֲצֵאֵם וַיִּקְרָר יִשְׁחַט לָהֶם וַיִּמְצָא לָהֶם אֵם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם יִאֲסֹף לָהֶם וַיִּמְצָא לָהֶם:

וברש"י שם פירש (ע"פ דברי רבי עקיבא) שמשה באמת הטיל ספק ביכולתו של הקב"ה, ולפי זה קשה, הלא לכאורה כאן חטאו של משה הוא חמור אפילו יותר מהחטא במי מריבה (לכל הפירושים).

ותירץ רש"י ע"פ חז"ל, שחטאו של משה היה בסתר, בינו ובין הקב"ה, ואילו חטאו בפרשת מי המריבה היה בגלוי.

נראה מדברי חז"ל שעיקר חטאו של משה, הייתה באי האמונה כפי שהיה בשליו, אלא שכאן הפגין את הדבר בציבור.

נסה כעת לברר את עניין חסרון האמונה.

בפרשת וירא (פרק טו), הקב"ה מוציא את אברהם החוצה ואומר לו:

...וַהֲבֵט נָא הַשְּׂמִימָה וְסֹפֵר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לְסַפֵּר אֶתְּם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יְהִי זְרָעָךְ:

ומוסיפה התורה בפסוק הבא:

"וְהָאֱמֹן בַּה' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה"

וביאר רש"י שהקב"ה החשיב את אמונתו של אברהם לדברי הקב"ה כצדקה. ויש לתמוה, הלא הקב"ה מדבר אל אברהם ישירות ומבטיחו, ומדוע שלא יאמין? הרי מדובר כאן באברהם, שעזב את כל עברו מאחריו בגיל שבעים וחמש והלך ע"פ אמונתו ובירור שכלו, נתקל בדרכים קשות והתנסה בנסיגות ודבק באמונתו, ודאי שהוא יאמין לקב"ה בדברו אליו!

בפרשת דברים, משה מתאר את חטא המרגלים (פרק א', כד-לב):

וַתִּרְגְּנוּ בְּאֵהֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׁנְאֵת ה' אֲתַנּוּ הוֹצִיאֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לְתֵת אֶתְנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׂמִידֵנוּ: אָנָּה אֲנַחְנוּ עֲלֵימָּם אֲחֵינוּ הַמָּסוּ אֶת לְבַבְנוּ לְאָמֹר עִם גְּדוֹל וְרַם מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלוֹת וַיִּבְצִירָת בְּשָׂמִים וְגַם בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם: וַאֲמַר אֲלֵכֶם לֹא תַעֲרְצוּן וְלֹא תִירְאוּן מֵהֶם: ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֵלֶךְ לְפָנֵיכֶם הוּא יִלְחַם לָכֶם כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם: וַיִּמְדַּבֵּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאַף ה' אֱלֹהֶיךָ פְּאֻשֶׁר יִשָּׂא אִישׁ אֶת בְּנוֹ בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִלְכְתֶּם עַד בְּאֶחָם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה:

וַיִּבְדְּרֵי הֵזָה אֵינְכֶם מֵאֱמִינִם בַּה' אֱלֹהֵיכֶם.

משה מאשים את העם בחוסר אמונה. לכאורה טענתו אינה מובנת כל צרכה, שהרי עם ישראל בהחלט האמינו בקב"ה, אך הם טענו שהקב"ה כבר מאס בהם ואינו רוצה בטובתם: "בשנאת ד' אותנו הוציאנו מארץ מצרים" - כלומר, הקב"ה מעניש אותנו על מעשינו. האם זאת חוסר אמונה?

דרגות באמונה

אנו רגילים לחשוב שניתן לחלק את האנשים לשני קבוצות: מאמינים ולא מאמינים. אך המחשבה הזאת היא שגויה מעיקרה, מכיוון שראשית כל לא ניתן לעשות גבול ברור בין הקבוצות, ומעבר לכך יש דרגות רבות באמונה. רמת האמונה השונה של אנשים מתבטאת במעשיהם.

מהו המשמעות של דרגות באמונה?

ניתן דוגמא על מנת להמחיש את הדברים: אדם מחליט שהוא מפסיק לעשן לאחר תקופה ארוכה, אך לאחר כמה ימים הוא מוותר לעצמו. הוא קיבל את ההחלטה מחשש לבריאותו, אך הוא לא התמיד בדבר. למה? משום שהוא אינו רואה את הנזק שנגרם לו ע"י הסיגריות באופן מוחשי. אילו היה רואה לנגד עיניו את עצמו בעוד שלושים שנה שוכב בבית חולים ומתייסר מסרטן הריאות, הוא ודאי היה מפסיק לעשן מיד, אך כעת הוא לא רואה זאת.

אם נאמר שלפלוני יש אמונה חזקה בדבר מסוים, הכוונה היא שהוא לקח רעיון מופשט והצליח להפוך אותו לכמה שיותר מוחשי. "איזהו חכם? הרואה את נולדו" - אדם שמאמין בנולד הוא אינו חכם, דווקא מי שרואה את הדבר לנגד עיניו, באופן מוחשי, הוא החכם האמיתי.

יש דרגות רבות בזה. בין האמונה החלשה לבין האמונה השלמה (הראייה) יש דרגות רבות של בהירות.

כאשר הרמח"ל בדעת תבונות מונה את כל השיטות של האפיקורסות. אחת הקבוצות סוברת שמכיוון שעם ישראל נתון בייסורים כ"כ קשים בגלות, זאת ראייה שהקב"ה עזב אותם.

מדוע זאת אפיקורסות? משום שאפיקורוס זה אדם שמשוכנע כ"כ במה שהוא רואה בעיניו, עד שכאשר יש סתירה בין ראות עיניו לבין אמונתו, הוא נוטש את אמונתו בשביל מראה עיניו, וזה מעיד על כך שאמונתו איננה בהירה כראייתו.

וכך הוא הביאור הוא שאצלנו בפרשת חקת. חטאו של משה הוא כמובן באמות המידה המיוחדת לצדיקים. נראה שהקב"ה דרש ממשה לראות את היכולת של יצירת נס גם בתנאים לא אופטימליים. אך משה אינו רואה את יכולת הנס בבהירות, הזקנים אינם איתו והשכינה אינה מורגשת לפניו והמטה נראה לו שולי, העם נראה זועף ומורד. אין כאן את תנאי המגרש התואמים לנס כפי שהיו לפניו במסה ומריבה, משה אינו מאמין מספיק על מנת לראות את הנס למול עיניו, הוא אינו רואה את דבר ד' כמציאות מוחלטת, כמו ראות העיניים.

אין כאן הסתפקות ביכולתו של הקב"ה, אלא חוסר ראייה בהירה ומוחלטת של דבר ד', באופן שדבר ד' נראה גלוי יותר אף מדברים מוחשיים, מדרגה מיוחדת שנדרשת ממשה רבינו.

<http://www.kby.org.il/hebrew/torat-yavneh/view.asp?id=5461>